

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU JĘZYK POLSKI

IV etap edukacyjny

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Uczeń rozumie teksty o skomplikowanej budowie; dostrzega sensy zawarte w strukturze głębokiej tekstu; rozpoznaje funkcje tekstu i środki językowe służące ich realizacji; ma świadomość kryteriów poprawności językowej.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Uczeń stosuje w analizie podstawowe pojęcia z zakresu poetyki; w interpretacji tekstu wykorzystuje wiedzę o kontekstach, w jakich może być on odczytywany; poznaje niezbędne dla lektury fakty z historii literatury i innych dziedzin humanistyki; odczytuje rozmaite sensy dzieła; dokonuje interpretacji porównawczej.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń buduje wypowiedzi o wyższym stopniu złożoności; stosuje w nich podstawowe zasady logiki i retoryki; ma świadomość własnej kompetencji językowej.

**Cele kształcenia
– wymagania
ogólne**

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	
1. Czytanie i słuchanie. Uczeń:	
1) odczytuje sens całego tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie, odróżnia znaczenie realne i etymologiczne) oraz wydzielonych przez siebie fragmentów; potrafi objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości;	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
2) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), politycznych (przemówienie) i popularno-naukowych; wśród tekstów	1) czyta utwory stanowiące konteksty dla tekstów kultury poznawanych w szkole; 2) twórczo wykorzystuje wypowiedzi krytycznoliterackie i teoretycznoliterackie (np. recenzja, szkic, artykuł, esej); 3) porównuje tekst linearny i hipertekst rozumiany jako wypowiedź nieciągła, nieliniarna, stanowiąca system powiązanych segmentów tekstowych,

**Treści nauczania
– wymagania
szczegółowe**

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
<p>prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte; (przemówienie) i popularnonaukowych; wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte;</p> <p>3) rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu;</p> <p>4) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście;</p> <p>5) wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym, dokonuje jego logicznego streszczenia;</p> <p>6) rozróżnia w dialogu odpowiedzi właściwe i unikowe;</p> <p>7) rozpoznaje w wypowiedzi ironię, objaśnia jej mechanizm i funkcję;</p> <p>8) rozpoznaje pytania podchwytliwe i sugerujące odpowiedź;</p> <p>9) rozpoznaje manipulację językową w tekstach reklamowych, w języku polityków i dziennikarzy.</p>	<p>łączonych dowolnie przez użytkownika języka w każdorazowym akcie odbioru;</p> <p>4) rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi – wskazuje zastosowane w niej sposoby osiągnięcia przejrzystości i sugestywności;</p> <p>5) rozpoznaje mechanizmy nowomowy charakterystyczne dla systemów totalitarnych.</p>
2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Uczeń:	
<p>1) szuka literatury przydatnej do opracowania różnych zagadnień; selekcionuje ją według wskazanych kryteriów (w zasobach bibliotecznych korzysta zarówno z tradycyjnego księgozbioru, jak i z zapisów multimedialnych i elektronicznych, w tym Internetu);</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) samodzielnie wybiera do lektury teksty, stosując różne kryteria wyboru, które potrafi uzasadnić;</p> <p>2) adiustuje tekst na poziomie elementarnym.</p>

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
2) korzysta ze słowników i leksykonów, w tym słowników etymologicznych i symboli; 3) tworzy przedmiotowe bazy danych zawierające informacje zdobywane w toku nauki; 4) sporządza opis bibliograficzny książki i artykułu, zapisów elektronicznych, bibliografię wybranego tematu.	
3. Świadomość językowa. Uczeń:	
1) analizuje i definiuje (w razie potrzeby z pomocą słowników) znaczenia słów; 2) zna pojęcia znaku i systemu znaków; uzasadnia, że język jest systemem znaków; rozróżnia znaki werbalne i niewerbalne, ma świadomość ich różnych funkcji i sposobów interpretacji; 3) zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, kontekst), dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet); 4) rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną); 5) wskazuje w czytanych tekstach i analizuje przykłady odmian terytorialnych, środowiskowych i zawodowych polszczyzny; 6) rozpoznaje w czytanych tekstach oraz wypowiedziach mówionych stylizację, rozróżnia jej	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: 1) rozróżnia i omawia na wybranych przykładach funkcje języka – poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji) oraz społeczną (jednoczenie grupy i budowanie tożsamości zbiorowej – regionalnej, środowiskowej, narodowej); 2) dostrzega związek języka z obrazem świata; 3) rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka polskiego, które świadczą o jego przynależności do rodziny języków słowiańskich; sytuuje polszczyznę na tle innych języków używanych w Europie; 4) postrzega styl potoczny jako centrum systemu stylowego polszczyzny, od którego odróżniają się inne style: artystyczny, naukowy, urzędowy, publicystyczny.

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
<p>rodzaje (archaizację, dialektyzację, kolokwializację) i określa funkcje;</p> <p>7) rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;</p> <p>8) odróżnia słownictwo neutralne od emocjonalnego i wartościującego, oficjalne od swobodnego.</p>	
<p>II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.</p>	
<p>1. Wstępne rozpoznanie. Uczeń:</p>	
<p>1) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;</p> <p>2) określa problematykę utworu;</p> <p>3) rozpoznaje konwencję literacką (stałe pojawianie się danego literackiego rozwiązania w obrębie pewnego historycznie określonego zbioru utworów).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego.</p>
<p>2. Analiza. Uczeń:</p>	
<p>1) wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje (poznane wcześniej, a ponadto: oksymorony, synekdochy, hiperbole, elipsy, paralelizmy) oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;</p> <p>2) dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, roman-</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wskazuje związki między różnymi aspektami utworu (estetycznym, etycznym i poznawczym);</p> <p>2) dostrzega przemiany konwencji i praktykę ich łączenia (synkretyzm konwencji i gatunków);</p> <p>3) rozpoznaje aluzje literackie i symbole kulturowe (np. biblijne, romantyczne) oraz ich funkcję ideową i kompozycyj-</p>

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
<p>tyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, współczesność);</p> <p>3) analizując teksty dawne, dostrzega różnice językowe (fonetyczne, leksykalne) wynikające ze zmian historycznych;</p> <p>4) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja);</p> <p>5) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty (dostrzega cechy wspólne i różne).</p>	<p>ną, a także znaki tradycji, np. antycznej, judaistycznej, chrześcijańskiej, staropolskiej;</p> <p>4) dostrzega w czytanych utworach: parodię, parafrazę i trawestację, wskazuje ich wzorce tekstowe;</p> <p>5) rozpoznaje i charakteryzuje styl utworu, np. wiersza renesansowego, barokowego, klasycystycznego, romantycznego.</p>
3. Interpretacja. Uczeń:	
<p>1) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji);</p> <p>2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne);</p> <p>3) porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich;</p> <p>4) odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) dostrzega i komentuje estetyczne wartości utworu literackiego;</p> <p>2) przeprowadza interpretację porównawczą utworów literackich;</p> <p>3) w interpretacji eseju i felietonu wykorzystuje wiedzę o ich cechach gatunkowych;</p> <p>4) konfrontuje tekst literacki z innymi tekstami kultury np. plastycznymi, teatralnymi, filmowymi.</p>
4. Wartości i wartościowanie. Uczeń:	
<p>1) dostrzega związek języka z wartościami, rozumie, że język podlega wartościowaniu, (np. język jasny, prosty, zrozumiały, obrazowy, piękny), jest narzędziem wartościowania, a także źródłem poznania wartości (utrwalonych w znaczeniach nazw wartości, takich jak: dobro, prawda, piękno; wiara, nadzieja, miłość; wolność, rów-</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wskazuje różne sposoby wyrażania wartościowań w tekstach.</p>

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
<p>ność, braterstwo; Bóg, honor, ojczyzna; solidarność, niepodległość, tolerancja);</p> <p>2) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne;</p> <p>3) dostrzega w świecie konflikty wartości (np. równości i wolności, sprawiedliwości i miłości) oraz rozumie źródła tych konfliktów.</p>	
III. Tworzenie wypowiedzi.	
1. Mówienie i pisanie. Uczeń:	
<p>1) tworzy dłuższy tekst pisany lub mówiony (rozprawka, recenzja, referat, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;</p> <p>2) przygotowuje wypowiedź (wybiera formę gatunkową i odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);</p> <p>3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) tworzy wypowiedzi ze świadomością ich funkcji sprawczej;</p> <p>2) ocenia własną kompetencję językową (poprawność gramatyczną i słownikową) oraz kompetencję komunikacyjną (stosowność i skuteczność wypowiedzenia się).</p>

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
4) publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność głosu); 5) stosuje uczciwe zabiegi perswazyjne, zdając sobie sprawę z ich wartości i funkcji; wystrzega się nieuczciwych zabiegów erystycznych; 6) opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje uzupełnień, przekształceń, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi, sporządza przypisy); 7) wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza	
2. Świadomość językowa. Uczeń:	
1) operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijanym i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: Polska, Europa, świat – współczesność i przeszłość; kultura, cywilizacja, polityka).	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego.

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
1. Teksty poznawane w całości	
(nie mniej niż 13 pozycji książkowych odpowiednio w trzyletnim bądź czteroletnim okresie nauczania oraz wybrane przez nauczyciela teksty o mniejszej objętości, przy czym nie można pominąć autorów i utworów oznaczonych gwiazdką):	
Sofokles <i>Antygona</i> lub <i>Król Edyp</i> (wersja literacka lub spektakl teatralny); * <i>Bogurodzica</i> ; <i>Lament świętokrzyski</i> ;	Teksty określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: Horacy – wybrane liryki;

Teksty kultury

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
<p>*Jan Kochanowski – wybrane pieśni, treny (inne niż w gimnazjum) i psalm;</p> <p>Mikołaj Sęp Szarzyński – wybrane sonety;</p> <p>William Szekspir <i>Makbet</i> lub <i>Hamlet</i>;</p> <p>Adam Mickiewicz – wybrane sonety i inne wiersze (w tym <i>Romantyczność</i>), <i>*Dziadów część III</i>, <i>*Pan Tadeusz</i>;</p> <p>Juliusz Słowacki – wybrane wiersze;</p> <p>Cyprian Norwid – wybrane wiersze;</p> <p>Bolesław Prus <i>*Lalka</i>;</p> <p>Fiodor Dostojewski – wybrany utwór, np. <i>Zbrodnia i kara</i>, <i>Łagodna</i>;</p> <p>Joseph Conrad <i>Jądro ciemności</i>;</p> <p>Jan Kasprówic, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff – wybrane wiersze;</p> <p>Stanisław Wyspiański <i>*Wesele</i>;</p> <p>Władysław Stanisław Reymont <i>Chłopi</i> (tom I – <i>Jesień</i>);</p> <p>Stefan Żeromski – wybrany utwór (<i>Ludzie bezdomni</i>, <i>Wierna rzeka</i>, <i>Echa leśne</i> lub <i>Przedwiośnie</i>);</p> <p>Bolesław Leśmian, Julian Tuwim, Jan Lechoń, Julian Przyboś, Józef Czechowicz, Konstanty Ildefons Gałczyński – wybrane wiersze;</p> <p>Jarosław Iwaszkiewicz – wybrane opowiadanie;</p> <p>*Bruno Schulz – wybrane opowiadanie;</p> <p>Tadeusz Borowski – wybrane opowiadanie;</p> <p>Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Różewicz, Czesław Miłosz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, Ewa Lipska, Adam Zagajewski, Stanisław Barańczak – wybrane wiersze;</p> <p>Miron Białoszewski – wybrane utwory;</p>	<p>Jan Kochanowski <i>Treny</i> (jako cykl poetycki); poezja barokowa (np. Daniel Naborowski, Jan Andrzej Morsztyn);</p> <p>wybrany wiersz z romantycznej poezji europejskiej;</p> <p>Juliusz Słowacki <i>Kordian</i> lub <i>Fantazy</i>;</p> <p>Zygmunt Krasiński <i>Nie-Boska Komedia</i>; realistyczna lub naturalistyczna powieść europejska (np. Honoriusz Balzac <i>Ojciec Goriot</i>, Emil Zola <i>Nana</i> lub Gustaw Flaubert <i>Pani Bovary</i>);</p> <p>Stanisław Ignacy Witkiewicz <i>Szewcy</i>;</p> <p>Gustaw Herling-Grudziński – wybrane opowiadanie;</p> <p>Michaił Bułhakow <i>Mistrz i Małgorzata</i>;</p> <p>wybrana powieść lub zbiór opowiadań z XX lub XXI w. (np. Marii Dąbrowskiej, Zofii Nałkowskiej, Marii Kuncewiczowej, Józefa Wittlina, Józefa Mackiewicza, Juliana Strykowski, Andrzeja Kuśniewicza, Tadeusza Konwickiego, Stanisława Lema, Wiesława Myśliwskiego, Marka Nowakowskiego, Jerzego Pilcha, Olgi Tokarczuk, Stefana Chwina, Pawła Huellego);</p> <p>wybrana powieść (lub zbiory opowiadań) dwudziestowiecznych autorów z literatury światowej (np. Franza Kafki, Thomasa Manna, Władimira Nabokowa, Alberta Camusa, Isaaca Bashevisa Singera, Johna Steinbecka, Kurta Vonneguta, Gabrieli Garcii Marqueza, Günthera Grassa, Umberto Eco, Milana Kundery);</p> <p>wybrane wiersze dwudziestowiecznych poetów polskich (innych niż wymienieni na poziomie podstawowym).</p>

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
<p>wybrany dramat dwudziestowieczny z literatury polskiej (np. Stanisława Ignacego Witkiewicza, Sławomira Mrożka lub Tadeusza Różewicza);</p> <p>wybrana powieść polska z XX lub XXI w. (np. Marii Kuncewiczowej <i>Cudzoziemka</i>, Zofii Nałkowskiej <i>Granica</i>, Józefa Mackiewicza <i>Droga donikąd</i>, Stanisława Lema <i>Solaris</i>, Juliana Strykowskiego <i>Austeria</i>, Tadeusza Konwickiego <i>Kronika wypadków miłosnych</i>);</p> <p>wybrana powieść światowa z XX lub XXI w. (np. Franza Kafki <i>Proces</i>, Alberta Camusa <i>Dżuma</i>, George'a Orwella <i>Rok 1984</i>, Isaaca Bashevisa Singera <i>Sztukmistrz z Lublina</i>, Gabriela Garcii Marqueza <i>Sto lat samotności</i>, Umberto Eco <i>Imię róży</i>).</p>	
<p>2. Teksty poznawane w całości lub w części (decyzja należy do nauczyciela), przy czym nie można pominąć utworu oznaczonego gwiazdką:</p>	
<p>wyбір mitów; <i>Dzieje Tristana i Izoldy</i>; Miguel Cervantes <i>Don Kichote</i>; Jan Chryzostom Pasek <i>Pamiętniki</i>; Ignacy Krasicki – wybrana satyra lub <i>Monachomachia</i>; Adam Mickiewicz <i>Dziady część IV</i>; Juliusz Słowacki <i>Kordian</i>; Witold Gombrowicz *<i>Ferdydurke</i>; Irit Amiel – wybrane opowiadanie z tomu <i>Osmaleni</i> lub Hanna Krall <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>; Gustaw Herling-Grudziński <i>Inny świat</i>; Ryszard Kapuściński <i>Podróże z Herodotem</i>;</p>	<p>teksty określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: wybrany esej Mieczysława Jastruna lub Zygmunta Kubiaka poświęcony kulturze antycznej; Dante Alighieri <i>Boska komedia</i>; Johann Wolfgang Goethe <i>Faust</i>; Czesław Miłosz – wybrany esej; Zbigniew Herbert – wybrany esej; inny esej autora polskiego (np. Kazimierza Wyki, Jana Błońskiego, Marii Janion, Leszka Kołakowskiego, ks. Józefa Tischnera, Jarosława Rymkiewicza, Jerzego Stempowskiego); wybrany reportaż autora polskiego (np. Ryszarda Kapuścińskiego, Krzysztofa Kąkolewskiego, Hanny Krall, Henryka Grynberga);</p>

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
Biblia (wybrane psalmy, fragmenty: <i>Pieśni nad Pieśniami, Księgi Hioba, Apokalipsy św. Jana</i>);	dziennik (np. Marii Dąbrowskiej, Zofii Nałkowskiej, Jarosława Iwaszkiewicza, Witolda Gombrowicza); Jan Paweł II <i>Tryptyk Rzymski</i> ; Biblia (fragmenty Starego i Nowego Testamentu jako konteksty interpretacyjne dla lektury dzieł z innych epok).
3. Inne:	
wybrane filmy z twórczości polskich reżyserów (np. Krzysztofa Kieślowskiego, Andrzeja Munka, Andrzeja Wajdy, Krzysztofa Zanussiego); homilia Jana Pawła II wygłoszona 2 czerwca 1979 roku w Warszawie na Placu Zwycięstwa (Piłsudskiego) – nagranie telewizyjne.	jak dla zakresu podstawowego, a ponadto: wybrane filmy z klasyki kinematografii światowej (np. Ingmara Bergmana, Charlesa Chaplina, Federico Felliniego, Akiry Kurosawy, Andrieja Tarkowskiego, Orsona Wellesa); spektakle teatralne (w tym Teatru TV) – przynajmniej jeden w roku; stała lektura gazety codziennej, tygodnika opinii, miesięcznika i kwartalnika.